

A teljesség realitása Krisztus Pantokrátorban

Ágnes Simándi, Toronto

*Petro B. T. BILANIUK professzornak,
60. születésnapjára: tanítványi tisztelettel.*

Aki bennem marad, s én öbenne,
az bö termést hoz. (Jn 15,5b)

A keleti egyház lelkisége összetett kérdés a keresztény teológiában. Az ú.n. „isteni művészet”, ami a keleti egyház sajátossága liturgiájában, imádságaiban, szimbólumaiban, zenéjében és természetesen teológiai megközelítéseiben — *teljességre törekvő „művészet”,* mely egészen különleges formában vezet el Istenhez. Ami itt valójában a lényeg, az az Isten működése a lélekben, — nem pedig az ember cselekedete önmagában — szögezi le az egyik híres, e témáról szóló könyv¹, majd hozzáteszi: *tehát egy pontos tanulmány a lelkiségről aligha ad valós leírást bizonyos lelkiállapotokról — misztikusokról vagy másmilyenekről —, azzal, hogy teológiailag meghatározza az egyén lelkét. A keresztény lelkiség középpontja, alfája és omegája, az Ur folyamatos megváltói működése a lélekben.*

Ez egyben azt is jelenti, hogy akármelyik teológiai témát közelítjük meg a keleti egyházban, rögtön szembe tűnik a teológiai reflektáció misztikus volta, spirituális lecsapódása.

Ebben az esszében egy fontos és jellegzetesen keleti krisztológiai fogalom, „Krisztus, mint Pantokrátor”² rövid teológiai összefoglalására és spirituális bemutatására vállalkozom. Hiszen ahogyan majd látni fogjuk, ez a téma nem csupán egyik dogmatikai tanítása az Egyháznak — hanem sokkal inkább nevezhetjük a kereszténység egyik középponti hitvallásának, ahol a hívők közösségének hite mint „életre keltett ikon” találkozik Isten valóságos jelenlétével az Egyházban.

Általános megközelítés

A keleti egyház „tudása” a lelkiség dolgairól misztikus alapokon nyugszik, mint mondtuk. Ebből következik, hogy nagyon nehéz szavakba önteni a belsőleg megélt valóságtartalmát egy-egy ilyen misztikus tapasztalatnak. Legjobban ezt a tényt az ikonok fogalmának és jelentőségének tükrében érthetjük meg, hiszen az ikonok egészen különleges szerepet játszanak a keleti lelkiségben.

¹ A monk of the Eastern Church, *Orthodox Spirituality*, New York: St. Vladimir’s Seminary Press 1987, 23.o.

² Görög: „Mindenek Ura”, „Mindenható”.

Teológiaiilag az ikon (= kép) jelentése: „a láthatatlan képmása úgy, hogy általa jelenvalóvá válik a Láthatatlan Egy”. Ez a megfogalmazás Pál kolosszeieknek írt levelére nyúlik vissza (Kol 1,15–20), ahol Pál a keresztények életének minden vonatkozását úgy értelmezi, mint ami tükrözi Isten jelenlétét a világban. Ugyanakkor Krisztus, aki valóságosan megjelent közöttünk, adja ennek a képnek, reflekszióknak az élő tartalmat. Nem kétséges tehát, hogy egy ilyen értelmezés keretében Krisztus, mint Pantokrátor, központi helyet foglal el nem csak mint ikonológiai karakter, hanem mint élő valóság, és mint ilyen, önmagában képes *összefoglalni* és ezzel együtt *megnyitni* ennek a szimbólumnak legmélyebb tartalmát.

A keleti egyházban tehát a Pantokrátor ikon mint kiindulási pont és végső összefoglalás a teljesség élményét adó megközelítés. Magában foglalja Krisztus „állandó” megtestesülését (inkarnációját), megváltását és megdicsőülését mint idő nélküli, örök realitást. Krisztusnak ez az örökkévaló megtestesülése biztosítja az egész teremtés alapvető feltételét és célját. Ugyanígy, a megváltás, Krisztus kereszthalála az előfeltétele a bűn rabságából való szabadulásunknak és örök életünk lehetőségének. E két összetartozó jelentés számunkra az Oltáriszentségben válik hozzáférhetővé. Mint ahogy Krisztus megdicsőülése is csak „uralkodásában” kap kozmikus távlatokat.

Természetesen mind ezen lehetőségek az egyes esetekben konkrét teológiai tapasztalatokra épülnek. Krisztus teljes dicsősége például számunkra nem egy pusztá tény teológiai kivetítése, hanem az apostolok valóságos lelki megtapasztalása, ahol a teológiai reflektáció csak utólagos összefoglalás.

A Szentírás tanúsága

Krisztusban, mint Pantokrátorban, vagyis mint „föben” újraegyesülő világ vízióját és ennek biblikus megalapozását Szent Pál leveleire vezetik vissza. Pál így ír többek között az Efezusi levélben:

(Urunk, Jézus Krisztus Atyja) ... *Tudtunkra adta ugyanis akaratának titkát, azt az őbenne előre meghatározott jóságos tervét, hogy elérkezik az idők teljessége, és Krisztusban mint Föben újra egyesít mindent, ami a mennyben és a földön van.* (1,9–19).

Vagy egy másik fontos hely: (Az Atya Krisztusnak) *Mindent lába alá vetett, őt magát meg az egész Egyház fejévé tette: ez az ő teste és a teljessége annak, aki mindenben mindent teljessé tesz.* (1,22–23).

Az „anakefalaiószisz”, vagyis a „Krisztusban való újra egyesülés”³ tehát Pál szóhasználatában Krisztus uralkodói voltára utal vissza, arra, hogy Krisztus nem csak egyházának, mint „misztikus testének” éltetője, hanem ő az egész teremtett világ középpontja. Benne egyesül minden ami a világegyetemben teremtett, benne találkozik a menny a földdel⁴.

³ T. i. Krisztusban mindent újra egyesíteni (gör.) anakefalaiószisz; (lat.) recapitulare.

⁴ New Catholic Encyclopedia 12, New York: McGraw-Hill 1967, 126.o. [Abbrev.: NCE].

Minden teremtés ›visszaszármaztatott‹ Krisztusba (anakefalaiószisz). Az emberek körül Isten-képiség kiváló példái a szentek és az angyalok⁵ — teszi hozzá Bilaniuk profesz-szor.

Hogy a Szent Pál által adott, az imént idézett szemléletes, teológiai meghatározás‘ mennyire pontos, azt az evangéliumokból is láthatjuk. Jézus előszeretettel használta magára az ú.n. ‚messiási címeket‘, s ezek transzcendens vonásait hangsúlyozta, mikor ‚Isten Fiá‘ — nak vagy ‚Jahve Szolgájá‘ — nak hívta magát⁶. Később a hagyomány, s így az evangéliumok szerzői is egyre több ószövetségi helyet véltek felfedezni, ahol a megígért megváltóról való jövendölést össze tudták kapcsolni Jézus életének egy-egy mozzanatával.

Az ószövetségi szövegek közül számunkra a legfontosabbak azok, melyekben az eljövendő Messiás mindenek fölötti hatalma, uralkodásának dicsősége domborodik ki. Ilyen értelemben a Zsoltárok kimeríthetetlen forrást jelentenek (2; 22; 45; 72; 110; stb.) a Jahve Szolgájáról szóló Izaiás-jövendölések (8,23b–9,6; 32,1; 33,17; 33,22; 42,1–7; 42,21; 43,15; 44,6; 49,1–9a; 50,4–9; 52,13–53,12) és Dániel könyvének az Emberfiáról szóló részei (7,13–14; 8,17) mellett. Ezeknek a szövegeknek természetesen előkészítő szerepet tulajdonított a hagyomány, hogy az adott történelmi időben megtestesülő Igét az emberiség felismerhesse és befogadhassa.

Az újszövetségi igehirdetésben Krisztus pantokrátori méltósága leginkább a keresztények eszkatológikus várakozásával függ össze, ahogy ezt a fentebb idézett páli kijelentések is jelzik. Ebből egy egészen intim és kölcsönös kapcsolat következik, ami Krisztus uralkodói hatalma és az ő nevére megkereszteltek között létrejön (Gal 3,16–27; Róm 6,3–5) az ú.n. ‚nagy missziós parancs‘ (Mt 28,16–20) értelmében.

A már idézett két alapvető páli szövegen kívül itt (Ef 1,3–14; és 1,19–23) egy harmadikat is meg kell említenünk a Római levélből (8,18–22), valamint szószerint felidézni a Kolosszei levél, ebben az összefüggésben talán legfontosabb részletét:

Mert benne teremtett (t.i. Krisztusban az Atya) mindent a mennyben és a földön: a láthatókat és a láthatatlanokat, a trónusokat, uralmakat, fejedelemségeket és hatalmasságokat. Minden általa és érte teremtetett. Ő előbb van mindennél, és minden benne áll fenn. Ő a testnek, az Egyháznak a feje. Ő a kezdet, az elsősülött a halottak közül, hogy övé legyen az elsőség mindenben. Ugy tetszett (az Atyának), hogy benne lakjék a teljesség, s hogy általa békítsen ki magával mindent a földön és a mennyben, minthogy ő a kereszten vérével békességet szerzett. (Kol 1,16–20).

Ez a szöveg, mint látjuk ragyogóan foglalja össze Krisztus ‚uralkodói arcképét‘ és annak teológiai mibenlétét, hiszen 1) visszautal a teremtésre, ahol már Krisztus jelen volt; 2) megjelöli Krisztus helyét számunkra azzal, hogy őt helyezi a teremtett dolgok fölé és teszi őt így az Egyház fejévé is; s végül (3) úgy mutatja be

⁵ P. B. T. BILANIUK, Eastern Christian Spirituality, Toronto: Manuscript 1992, 323.o. [Abbrev.: ECS].

⁶ A ‚Messiás‘, mint tudjuk, ‚fölkentet‘ jelent, s ez egyben jelzi Jézus prófétai, papi és királyi méltóságát. E hármat ugyanis ‚fölkenték‘ hivatalba lépésükkor.